

מדוע אין לישראל אינטרס בחידוש המשא ומתן עם סוריה?

ג'ורא איילנד

הסכם שלום עם סוריה טוב יותר ממצב שהוא לא שלום, וודאי שהוא עדיף על מלחמה, אבל צריך לבחון איזה שלום לעומת אילו חלופות. האם הסכם השלום שמדובר בו אינו מייצר מציאות העלולה לגרום למלחמה מהר יותר משיגרום היעדרו של השלום הזה?

בציבוריות הישראלית שכיחה ביותר השאלה: האם בשאר אסד הוא רציני, האם הוא מעוניין, האם הוא רוצה, האם הוא יכול? השאלות האלה חשובות, אבל אינן השאלות החשובות ביותר. השאלה החשובה יותר היא: מה ישראל רוצה? מהו האינטרס של ישראל במצבים השונים. המסקנה שלי שונה מהמסקנה המקובלת, הטוענת כי אם אסד רציני, אזי יש לפתוח במשא ומתן לשלום עם סוריה.

יש חמש סיבות מדוע אין לישראל אינטרס להיכנס עכשיו למשא ומתן עם סוריה על הסכם שלום, כמו זה שנדון לפני שבע שנים, דווקא אם יש לו סיכוי להצליח.

הסיבה הראשונה מה אי אפשר להשיג בהסדר שלום בין ישראל לסוריה?

■ הסכם עם סוריה לא יסיר את האיום האיראני, שהוא בעיקרו האיום הגרעיני. סוריה צריכה את איראן, אבל איראן אינה צריכה את סוריה, לבטח שלא בהקשר הגרעיני. אם איראן תמשיך במאמציה בתחום זה, או תחדל, הדבר תלוי בדברים שמשקלה של סוריה בהם אינו קיים או כמעט אינו קיים. ולכן האיום איראני,

אלוף (מיל.) ג'ורא איילנד, חבר בצוות המחקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי.

מאמר זה מתבסס על הרצאה שנישאה בערב עיון בנושא: אפשרות חידוש המשא ומתן עם סוריה, ב-29 בינואר 2007, המכון למחקרי ביטחון לאומי.

הסכסוך עם סוריה יהיה סוג של סטירת לחי, דבר שיאיץ אינתיפאדה הולכת וגדלה. (3) אם יש מחשבות להגיע עם הפלסטינים להסדר שלום שאינו מתבסס על קווי ה-4 ביוני 1967, אזי הסדר עם הסורים על בסיס גבולות אלה יקשה מאוד על התהליך עם הפלסטינים.

■ הסכם שלום לא יפתור את בעיית לבנון, ובכך השינוי הגדול לעומת העבר. אילו הייתה ישראל מגיעה להסדר שלום עם סוריה לפני שש או שבע שנים, היה באפשרותה להגיע להסדר שלום גם עם לבנון. במצב אז היו הלבנונים, לרבות חזבאללה, נאלצים "לאכול את הצפרדע" ולהסכים לתכתיב סורי, לרבות פירוק חזבאללה. זה היה אז, כל עוד סוריה שלטה בלבנון.

זה לא המצב היום. אפשר להגיע

שמוצג במידה מסוימת של צדק כאיום מתהווה וגדל, ימשיך להתקיים בין אם ייחתם הסכם שלום עם סוריה ובין אם לא.

■ הסכם שלום עם סוריה אינו פותר את הבעיה הפלסטינית. הסכסוך בין ישראל לבין סוריה הוא סכסוך טריטוריאלי בין שתי מדינות. יש עשרות סכסוכים כאלה בעולם. חלקם נמשכים עשרות שנים ואף מאות שנים. ישנם סכסוכים שנפתרים, ישנם כאלו שלא נפתרים, חלקם לא יפתרו לעולם.

לא רק שפתרון הסכסוך הישראלי-סורי, אם יהיה, אינו עוזר לפתרון בעייתנו עם הפלסטינים, הוא אפילו מסבך את הבעיה כמעט בכל היבטיה. (1) אם נפעל בערוץ אחד, כנראה לא נוכל להתעסק בערוץ השני. (2) בעיני הפלסטינים פתרון

להסכם שלום עם סוריה ולא תהיה לכך השפעה כלל, ובטח לא השפעה מכרעת על המצב בלבנון. יציאת הסורים מלבנון חיזקה את חזבאללה והעצימה את המעורבות האיראנית שם. אם יהיה הסדר שלום עם סוריה, חזבאללה יישאר כפי שהוא, ובעיית לבנון אולי אפילו תחריף.

■ שלום עם סוריה לא ישיג **הסדרה מלאה של יחסי ישראל עם העולם הערבי** משום ששורש העוינות בין ישראל לבין המדינות הערביות, שלא הגיעו אתה עדיין להסדר שלום, הוא הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לכן, אם לא יפתר הסכסוך הזה, אזי הסכם שלום עם עוד מדינה, עם סוריה, יהיה במקרה הטוב כמו ההסכם עם ירדן, כלומר הוא לא יפתור בעיה גדולה ממש.

■ הסכם לא יפתור את בעיית **מעמדה של ישראל בעולם**. גם בנושא הזה נוצר סוג של מיתוס. בעיית הבעיות היא הסכסוך הישראלי-פלסטיני, כך שהסכם עם עוד מדינה לא יקל כהוא זה את ביסוס מעמדה הבינלאומי של ישראל.

חמשת העניינים שהוזכרו כאן לא יוסדרו במסגרת הסכם שלום עם סוריה. וכל שנותר לבדוק, הוא האם תוצאות ה"תן וכך" של המשא ומתן הישיר בינינו הם כדאיים.

להלן עוד ארבע סיבות מדוע אין לישראל בעת הזאת עניין במשא ומתן לשלום עם סוריה

הסיבה השנייה

לארצות-הברית אין אינטרס להביא עכשיו לידי הסדר שלום בין ישראל לבין סוריה. זה אכן שיקול משני, שכן לו שלום עם סוריה היה האינטרס המידי של

ישראל, היה ראוי שנשכנע את ארצות הברית לשנות את דעתה. אבל נכון להיום, העמדה האמריקנית המובהקת, גם זו הנאמרת בגלוי וגם זו שלא נאמרת, היא שאין לארצות הברית אינטרס שישראל תגיע להסדר שלום עם סוריה. האם נכון "להתעמת" עם אמריקה דווקא בנושא זה? ואם כן, האם נקבל מארצות הברית את כל התמורות שניתן לקבל ממנה בהשוואה להסכמים מדיניים אחרים שארצות הברית "חפצה ביקרם"?

הסיבה השלישית

יציבותו של ההסדר, אם יושג, ומה יקרה אם לא יחזיק מעמד?

סוריה נשלטת בידי מיעוט. המיעוט הזה – העלאוויים – מהווה 14 אחוזים מהאוכלוסייה שנתפסים בעיני הרוב הסוני כאוכלוסייה נחותה, שאינה מוסלמית לחלוטין. במצב כזה אין ודאות בדבר גורל ההסכם ברגע שייפול השלטון העלאווי.

שני דברים מחזיקים את שלטון של המיעוט העלאווי בעקר מאז שבשאר אל-אסד הוא הנשיא. הדבר **הראשון** – תמיכת איראן. האיראנים, ברצותם, יכולים גם לחדול מתמיכתם. התמיכה האיראנית היא לא רק מדינית ולא רק צבאית, היא גם דתית, במובן זה שהממסד השיעי האיראני מכיר בעלאוויים כסוג מסוים של מוסלמים לגיטימיים.

הדבר **השני** – משטר החירום המונהג בסוריה, שבא לידי ביטוי ביכולתו של השלטון לשים את ידו ואת אנשיו בכל מקום שמתקיימת בו פעילות מסחרית, כלכלית או פוליטית, והכול בטיעון שצפויה מתקפה ישראלית, וחוקי החירום חיוניים להגנת המדינה.

אם וכאשר יהיה שלום בין ישראל לסוריה ואלפי תיירים ישראלים ינהרו אליה, הטיעון הזה לא יהיה רלוונטי עוד. הרוב הסוני, במידה רבה מאוד של צדק, ידרוש את חלקו בשלטון וישתלט בסופו של דבר על סוריה. כוחם של האחים המוסלמים בקרב הסונים הוא רב. נפילת השלטון העלאווי, אויבם הגדול, תעצים את כוחם. אין כל ביטחון ששלטון סוני של האחים המוסלמים בסוריה יכבד הסכם שלום שחתמו "הכופרים הלא לגיטימיים של המיעוט העלאווי". כלומר, ישראל עלולה לחתום על הסכם שלום שמידת הסיכוי לקיומו נתונה בסימן שאלה גדול מאוד.

הסיבה הרביעית

והיא החשובה ביותר, נוגעת לנושא הביטחון. גם אם יהיה אפשר להגיע להסדר ביטחוני בין ישראל לבין סוריה, אני חושב שההסדר הזה הוא הסדר בלתי סביר, והייתי מגדיר אותו מסוכן בשל שתי סיבות מרכזיות: הראשון מתייחס לסוגיית ההתרעה, והשני – לשחיקה ביכולות ובהרתעה.

ההתרעה

המודל של הסדרי ביטחון בנוי על זה שהטנקים הסוריים ייסוגו מספיק קילומטרים מזרחה, ואז אם סוריה תחליט לשבור את הסדר השלום ולהניע את הטנקים שלה לרמת הגולן, יהיה לנו מספיק זמן לשלוח את כוחותינו, שיימצאו מערבית לירדן, כדי שיתפסו מחדש את רמת הגולן, כך שהקרוב בינינו לבין הסורים יחזור להיות ברמת הגולן. תפישה זו מתבססת על ארבע הנחות בעייתיות,

ההסדר (והשפעתו על יכולות ועל ההרתעה)

בהינתן ההסדר שבו דובר בשנת 2000 – הוא נותן פתרון לבעיה ביטחונית אחת, אבל לא נותן פתרון לשתי בעיות ביטחוניות גדולות בהרבה. ההסדר נותן פתרון לנושא הטנקים הסוריים. נניח שהטנקים הסוריים יסוגו לאחור, ונניח כי תפישת ההתרעה – על ארבע ההנחות שנמנו למעלה – כן

מנקודת מבטו של ההסכם בו מדובר. **הנחה ראשונה** – הסורים יקפידו לשמור על ההסכם ועל הפירוז, ולא יכרסמו בו. לדעתי כמעט בלתי סביר שלא יהיה כרסום של ההסכם.

הנחה שנייה – כשתהיה תנועה סורית, או כשתהיה החלטה סורית לבצע פעולה מלחמתית מסוימת נגדנו, המודיעין שלנו גם יזהה נכון וגם יפרש נכון את העומד לקרות. העולם, ובכלל זה המזרח התיכון, שופע עשרות דוגמאות של שגיאה מודיעינית בהבנת כוונותיו של הצד השני, מה עוד שיש אלמנט של הונאה, כלומר קיום ניסיון של הצד השני "לשכנע" אותך שהסיפור האמיתי הוא אחר. מסוכן מאד לבנות תפיסת ביטחון על אמונה במודיעין מושלם.

הנחה שלישית – ממשלת ישראל, ברגע שתזהה כוונה מלחמתית כלשהי אכן תחליט החלטות נכונות, לרבות גיוס מילואים, לרבות מתן הוראה לצה"ל לפלוש לרמת הגולן. ה"משחק" בינינו לבין הסורים אינו שווה. רמת הגולן יכולה להיות מפורזת משני הצדדים, אבל על פי הסכם עתידי היא תהיה בריבונות סורית. כניסת צבא סורי אליה היא בחזקת הפרת הסכם; כניסה ישראלית אליה היא הכרזת מלחמה. לפיכך בעייתי לקבל החלטה כזאת מהר ובזמן אמיתי.

הנחה רביעית – שצה"ל יוכל להתמודד באמת כמו שצריך עם מציאות צבאית חדשה, שתיווצר ברמת הגולן. המציאות הנוכחית, הפשוטה יחסית, המוכרת לנו כיום – שטח לא מיושב ברובו, ללא תעלות השקיה ו"מכשולים אזרחיים" אחרים – צפויה להשתנות, ועימה יגדלו הקשיים הצבאיים.

פרושה לקחת סיכון בלתי סביר, אלא אם כן אנחנו משנים את תפיסת הביטחון בנוגע ללחימה ברמת הגולן. משמע, מעתה אנו אומרים, כי אם תפרוץ מלחמה עם סוריה, היא לא תתנהל מקו רמת הגולן ומזרחה, אלא תתחיל מהירדן לכיוון צפת וטבריה, "ואנחנו נסתדר עם זה". נכון שהסתדרנו עם זה בשתי מלחמות – 1948 ו-1967, אבל לא הייתי מציע לחזור למצב זה בפעם השלישית.

תפיסת הביטחון כלפי סוריה בנויה על העובדה שכל עוד צה"ל נמצא ברמת הגולן, התוצאה הצבאית תושג באמצעות יכולתה של ישראל ליצור איום מיידי על נכסים שלטוניים, לרבות הגעת הכוחות לדמשק עצמה. היות והסורים מודעים לכך, נשמרת הרתעה אפקטיבית לאורך שנים. המענה שלנו לאיום הסורי, לרבות איום הטק"ק והנב"ק, הוא יכולת ההרתעה, דהיינו, הסורים מודעים למחיר שהשלטון

תוכל להתקיים. גם מצב אופטימי זה לא פותר שתי בעיות גדולות יותר:

- הראשון הוא מערך טילי קרקע-קרקע בסוריה, לרבות טילים עם יכולות כימיות, שביכולתם לפגוע בכל מקום במדינת ישראל.

- השני – מרגע שהסורים ישלטו בכל רמת הגולן, הרבה עיירות (בנוסח בינת ג'בייל) ייבנו על גדות הירדן. הדבר יאפשר להם להחזיק הרבה חיילים "מאוזרחים" עם נשק נ"ט או נשק נ"מ מתקדם. שום פירוז לא יוכל לפקח על התפתחות כזו. ואז, גם אם הצלחנו במרכיב ההרתעה ויש לנו מספיק זמן כדי לתפוס את רמת הגולן (לפני הגעת הטנקים הסורים), נצטרך להבקיע דרך קו עיירות בנוסח בינת ג'בייל, שייבנה על גדות הירדן. אין למצב זה תשובה צבאית נאותה, וכאמור, הסדר פירוז אינו נותן לכך מענה מלא.

מבחינה ביטחונית, הסכמה להסדר כזה

עלול לשלם אם הוא יפתח במלחמה. כשהמציאות הצבאית תשתנה, הפיתוי של סוריה לתקוף אותנו יגדל. מציאות יציבה, בין אם בהסכם או בלעדיו, נשמרת (בוודאי במזרח התיכון) רק כאשר המחיר של הפרתה גבוה מהתועלת הצפויה משמירתה. איני רואה כיצד ייווצר "מנגנון" של מציאות יציבה אם נרד מרמת הגולן.

הסיבה החמישית

האתוס. גם אתוס זה נושא שראוי לדבר בו. והשאלה היא גם באיזו מדינה אנחנו רוצים לחיות. מדינת ישראל יכולה אולי להגיע להסדר שלום, ונניח לרגע שמבחינה ביטחונית יהיה אפשר למצוא את הפתרונות הראויים לסוגיות שהועלו כאן. השאלה אם רוצים אנו לגור במדינה שבתוך 30 עד 40 שנה תהיה רצפת בטון אחת צפופה, על כל המשמעות הנובעות מכך. יש גם צורך אמיתי להיות במקום שיש בו מרחב, נוף, מים, וחקלאות, וגם הרבה היסטוריה יהודית.

מבחינה זאת רמת הגולן היא יותר מצורך ביטחוני. הגולן הוא חלק מהאתוס של הישראלי, ואין סיבה להתייחס לכך בהתנצלות. נשאלתי בריאיון ברדיו על הסוגיה הזאת: "אז רגע, מה אתה אומר?", שאל אותי המראיין, "הלנצח נידונו להיות ברמת הגולן?.... כאילו מדובר בסוג של עונש כבד.

לאור הדברים האלה, אני סבור שגם אם יתקיימו התנאים החיוביים לכאורה, במובן הזה שבשאר אסד אכן רוצה ואולי גם יכול, לא נכון להגיע להסכם שלום המבוסס על נתינה ישראלית כל כך ממשית

תמורת משהו כל כך דל.

ישאל אפוא השואל: אז מה אתה מציע? הלנצח נהיה במצב כזה? והנצח הזה גם מבטיח אולי עוד סבבים של מלחמות? התשובה חורגת מן הנושא הנדון כאן ומשיקה לשאלה: איך פותרים את הסכסוך הישראלי-ערבי בכללו, והאם הוא חייב להיפתר רק על-פי ההשקפה הערבית, במובן של "כל השטחים תמורת שלום". משמע, רק אם ישראל תוותר על כל השטחים ותחזור לגבולות 1967 יתממש השלום. אני חושב שזה הסיפור הלא נכון. הסיפור הלא נכון הזה אינו הסיפור שלנו. ואני, בניגוד לאחרים, חושב שאין הוא חייב להיות גם הסיפור היחיד.

הנקודה האחרונה – בנושא לבנון. נראה שאחד הדברים שהשתנו בשבע השנים האחרונות, גם אם לא מסכימים עם חלק אחר מהטיעונים שלי, זה יכולתה של סוריה לחייב את לבנון, על כל הכוחות הנמצאים בה, לקיים את מה שיוסכם בינה לבין ישראל.

לפני שנתיים וחצי – שלוש התעורר דיון בישראל, האם טוב לנו שסוריה יוצאת מלבנון. העמדה של משרד החוץ הייתה ניצחת, שטוב לישראל שהסורים יעזבו את לבנון, עמדה זו אומצה על ידי ראש הממשלה שרון והפכה להיות המדיניות הרשמית.

היו גם מי שחשבו ההפך. הוצאת כוחותיה של סוריה מלבנון נדרשה על ידי גורמים שונים, אבל אין ספק שישראל עודדה אותם ככל שיכלה. לדעתי, עמדתה זו של ישראל הייתה שגיאה היסטורית

קשה. עדיף היה לנו שהסורים יהיו בלבנון. האינטרס הסורי בלבנון שווה לפחות לאינטרס שלהם ברמת הגולן, ולכן עדיף היה לנו שיתעסקו בשמירה על הנכס הזה משהיה במצב שאיבדו אותו ומה שנשאר להם זה להיאבק על הנכס הבא – רמת הגולן.

לא הייתי שותף בשום משא ומתן עם סוריה בעבר, אבל הייתי בצוות, שהכין, כמאמץ משני, הצעה להסדר האפשרי בין ישראל ללבנון. דהיינו, בשנת 2000 כשהתנהל משא ומתן עם סוריה, הוכנה במקביל טיוטת הסכם עם לבנון. הייתי אז ראש אגף המבצעים והכנו את המשמעות הביטחונית. העמדה הזו אושרה על ידי הדרג המדיני.

אנחנו חשבנו שטוב שתהיה נוכחות סורית בלבנון, או לפחות אין אינטרס ישראלי להתעקש על ההיפך מכך. טענתנו היתה, כי כל עוד הסטטוס-קוו בלבנון יישאר והסורים יהיו במקום שהם נמצאים, ולא דרומה יותר, ולא יכניסו חיל אוויר ולא יכניסו טילים, זה נסבל ואפילו רצוי.

יציאת סוריה לפני שנתיים מלבנון התחילה תהליך שהוא רע מאוד לסורים כמובן, אך אין זה בהכרח אומר שהוא טוב לנו. ללמדך, שבנושא האינטרסים יש לפעמים מפגשים מוזרים. הוצאת הסורים מלבנון לא תאמה את האינטרס של סוריה ולא את האינטרס של ישראל. המחשבה שמי שרע לאויבינו, הוא טוב לנו – אינה נכונה בהכרח. ההתלהבות הישראלית לפני שנתיים שלוש לדרבן את האמריקאים, הצרפתים, והאוי"ם ללחוץ את הסורים ולהוציאם מלבנון, היתה שגיאה.